

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΡΟΠΑΡΙΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΨΑΛΤΙΚΗΣ¹

Σταματοπούλου Νικολίνα

Ωδείο Σύγχρονης Τέχνης Αγρινίου, nistamato@yahoo.gr

Περίληψη

Για το παρόν άρθρο επιλέχθηκαν δύο κομμάτια: το πρώτο είναι το στιχηρό «Τας εσπερινάς ήμων ευχάς», το οποίο ανήκει στον Πρώτο ήχο και το δεύτερο είναι το «**απολυτίκιο του Αγίου Σπυρίδωνος**». Ουσιαστικά επιλέχθηκε ένα κομμάτι από την οκτώχο (στιχηρό) και ένα από τη γιορτή του Αγίου Σπυρίδωνος (απολυτίκιο) για να επιτευχθεί μια πιο αντιπροσωπευτική εικόνα της Κερκυραϊκής Ψαλτικής. Στη συνέχεια ακολουθούν οι αναλύσεις. Στη δομική και μετρική ανάλυση το κείμενο χωρίζεται σε ημιστίχια (μικρότερη μουσική και νοηματική ενότητα), σε στίχους και σε περιόδους που έχουν ως στόχο την ακριβέστερη μελέτη σε νοηματικό επίπεδο. Ακολουθεί η τροπική ανάλυση που εξετάζει τις καταλήξεις και τις μεταβολές της Βυζαντινής και της Κερκυραϊκής Ψαλτικής. Στη συντακτική ανάλυση σημειώθηκαν οι χαρακτηριστικές επαναλαμβανόμενες φόρμουλες, η περιοδικότητα εμφάνισής τους και τα σημεία κορύφωσης των μελών. Τέλος στην ερμηνευτική ανάλυση μελετήθηκε η σχέση κειμένου και μουσικής. Τα σημαντικότερα συμπεράσματα που προέκυψαν από τις αναλύσεις είναι:

- Κάθε ήχος της Κερκυραϊκής Ψαλτικής αποτελείται από κέντρωνες, οι οποίοι δημιουργούν το κάθε μέλος και διαφοροποιούν και χαρακτηρίζουν τον κάθε ήχο.
- Από τη συγκριτική μελέτη της Βυζαντινής και της Κερκυραϊκής Οκτωήχου προέκυψε ότι τις περισσότερες ομοιότητες παρουσιάζει ο Πρώτος ήχος και τις λιγότερες ο Δεύτερος.

1. Επιλογή των κομματιών – Μεταγραφές

Ο πλούσιος και σχεδόν ανεξερεύνητος, ως προς την εκκλησιαστική παράδοση, μουσικός πολιτισμός της Κερκυραϊκής γης, αποτελεί πρόκληση για κάθε ενδιαφερόμενο επιστήμονα. Όσο εισχωρεί στα άδυτα και γνωρίζει τις κρυφές πτυχές του, αντιλαμβάνεται το μεγαλείο του πολιτισμού αυτού. Έτσι ξεπροβάλλει η επιθυμία για όσο το δυνατό σωστότερη έρευνα και τεκμηρίωση, ώστε να συνεχιστεί η προσπάθεια κι από άλλους μελετητές – ερευνητές².

1.1. Επιλογή των κομματιών

Η επιλογή των κομματιών για τη συγκριτική μελέτη της Βυζαντινής και της Κερκυραϊκής Ψαλτικής, έγινε με βάση την Οκτώχο. Επιλέχθηκαν τα πρώτα στιχηρά του κάθε ήχου από την Ακολουθία του Εσπερινού της Κυριακής, για τα οποία υπάρχει ακουστικό υλικό και στις δύο εκδοχές. Στη λίστα των κομματιών προστέθηκαν το «απολυτίκιο του Αγίου Σπυρίδωνος», το τροπάριο «Χαίροις Τριψυθούντος» και το «Κύριε εισάκουσον». Η Βυζαντινή εκδοχή των κομματών ηχογραφήθηκε ζωντανά στις 21/12/2004, από τον ιερέα και θεολόγο π. Απόστολο Σγουρίδη στην Καβάλα. Η Κερκυραϊκή εκδοχή βασίζεται στο δίσκο ακτίνας (CD) Κερκυραϊκή Ψαλτική.³ Το «απολυτίκιο του Αγίου Σπυρίδωνος» εμφανίζει και μια τρίτη μουσική εκδοχή, τη χωρωδιακή, η οποία ηχογραφήθηκε ζωντανά στις 12/12/2003 από την πολυφωνική χωρωδία δυτικού τύπου του Ιερού Ναού Αγίου Σπυρίδωνος, υπό τη διεύθυνση του μαέστρου Π. Σπίνουλα. Σύμφωνα με την προφορική πληροφορία του μαέστρου της χωρωδίας, το απολυτίκιο που εκτελέστηκε την ημέρα της ηχογράφησης, ήταν διασκευή του Ι. Σακελλαρίδη.⁴

1.2. Μεταγραφές

Μετά τη διαδικασία επιλογής των κομματιών ακολουθεί η διαδικασία των μεταγραφών. Το Βυζαντινό μέλος, σύμφωνα με τη γραπτή παράδοση, μεταγράφεται σε ευρωπαϊκή σημειογραφία. Το συγκεκριμένο είδος μεταγραφής ονομάζεται σχηματική μεταγραφή, κατά την οποία αποδίδεται η σταθερή μορφή μιας μελωδίας (νότες, ρυθμός) ενώ παραλείπονται τα στοιχεία της εκτέλεσης, τα οποία διαφέρουν ανάλογα με τον εκτελέστη.⁵ Στην Κερκυραϊκή

¹ Η παρούσα ανακοίνωση στηρίζεται στη διπλωματική εργασία με τίτλο Συγκριτική μελέτη της Βυζαντινής και της Κερκυραϊκής Ψαλτικής με βάση επιλεγμένα κομμάτια της Οκτώχου και της γιορτής του Αγίου Σπυρίδωνος, η οποία εκπονήθηκε στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών της Σχολής Καλών Τεχνών του Α.Π.Θ., τον Ιούνιο του 2005 με επιβλέπουσα την κ. Αλεξάνδρου Μαρία, Λέκτορα του Τμήματος.

² Σημαντική βοήθεια για την προσέγγιση και κατανόηση του ιδιόμορφου είδους της Κερκυραϊκής Ψαλτικής αντλήθηκε από: Φιλόπουλος 1990 και Δραγούμης 2000.

³ Έγινε προσπάθεια ζωντανής ηχογράφησης των ακολουθιών στις 12/12/2003. Η διπλωματική εργασία όμως στηρίχθηκε στο δίσκο ακτίνας (CD) Κερκυραϊκή Ψαλτική, Ιερά Μητρόπολις Κέρκυρας, Παξών και Διαποντίων νήσου, Κέρκυρα 2000, στον οποίο ψάλλουν οι: π. Κωνσταντίνος Σουρβίνος, Γεώργιος Ανυφαντής, Προκόπιος Καφαράκης, Σπυρίδων Μέχας, Σπυρίδων Χανδρινός.

⁴ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον Ι. Σακελλαρίδη βλ. Καλοκύρης 1988.

⁵ Βλ. Αλεξάνδρου 2004: 96.

Ψαλτική, γίνεται λεπτομερής μεταγραφή των τεσσάρων αντρικών φωνών από το δίσκο ακτίνας⁶, η οποία αποτελεί ένα είδος πρωτοκόλλου μιας ερμηνείας, όπου αποδίδονται όλα τα στοιχεία εκτέλεσης.⁷ Η πρώτη φωνή εκ των τεσσάρων, ο Πρωτοψάλτης, ψάλλει τη βασική μελωδία του κομματιού, την οποία εναρμονίζουν με το αυτί οι τρεις υπόλοιποι ψάλτες. Το είδος της λεπτομερούς μεταγραφής χρησιμοποιήθηκε και για το μέρος της **πολυφωνικής χορωδίας δυτικού τύπου του Ι. Ν. του Αγίου Σπυρίδωνος**. Στην εικόνα 1 παρουσιάζονται οι μεταγραφές του Βυζαντινού Μέλους, της πολυφωνικής χορωδίας δυτικού τύπου του Ι. Ν. του Αγίου Σπυρίδωνος και της Κερκυραϊκής Ψαλτικής⁸ για το πρώτο ημιστήριο του «απολυτίκιου του Αγίου Σπυρίδωνος».

Απολυτέκιον: Της Συνόδου της Πρώτης Ήχος η Πα. Ημιστίχιο 1

Βυζαντινό Μέλος Μονοτοκός Παναράκτης. Τόμος δος, Εικόδοσεις "Ζωή", Αθήνα 1995, σελ.279

Λειτουργία Σακελλαρίδη, Πολυφωνική Χοροδία

Tenor Secondo

Baritone Bass

Κερκυραϊκή Ψαλτική

Tenor I

Tenor II

Baritone

Bass

Εικόνα 1. Μεταγραφές του «απολυτίκιου του Αγίου Σπυρίδωνος».

2. Αναλύσεις

2.1. Μετρική και δομική ανάλυση

Στην ανάλυση αυτή σημαντικό ρόλο κατέχει το κείμενο του κομματιού που αναλύεται, το οποίο χωρίζεται σε περιόδους, στίχους και ημιστίχια. Το ημιστίχιο αποτελεί τη μικρότερη νοηματική και μουσική ενότητα, η οποία τερματίζεται με κατάληξη⁹ και είναι το κριτήριο αναφοράς του κειμένου και των συγκρίσεων μεταξύ Βυζαντινής και Κερκυραϊκής Ψαλτικής. Κατά την ανάλυση αυτή αποδίδεται η περίληψη του κειμένου ανά περίοδο συνήθως και σημειώνεται ο αριθμός συλλαβών για να προβληθεί η συμμετρία του κειμένου και να μην ξεπεραστεί το όριο των είκοσι (20) συλλαβών ανά στίχο. Η μετρική και δομική ανάλυση αφορά ταυτόχρονα και στα δύο είδη ψαλτικής εφόσον δε διαφέρει το κείμενο. Στην περίπτωση που σημειωθούν μικροδιαφορές μεταξύ των κειμένων των δύο ειδών ψαλτικής, αυτές επισημαίνονται στον συγκριτικό πίνακα αναλύσεων. Στην περίπτωση του «απολυτίκιου του Αγίου Σπυρίδωνος» το κείμενο του Βυζαντινού Μέλους διέφερε σε πολλά σημεία με το κείμενο της Κερκυραϊκής Ψαλτικής γι' αυτό το λόγο στο συγκριτικό πίνακα αναλύσεων παρουσιάστηκαν και οι δύο εκδοχές του κειμένου. Στην εικόνα 2, παρουσιάζεται μέρος του συγκριτικού πίνακα αναλύσεων, στον οποίο διακρίνεται η πρώτη στήλη ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ. Για το στιχηρό «Τας εσπερινάς ημών ευχάς», αποδόθηκε η περίληψη για όλο το μέλος και όχι ανά περίοδο. Στη δεύτερη στήλη ΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ κυρίαρχη θέση έχει το κείμενο. Αριστερά βρίσκονται οι στήλες ΠΕΡΙΟΔΟΙ, ΣΤΙΧΟΙ, ΗΜΙΣΤΙΧΙΑ ενώ δεξιά η στήλη ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ για την καταμέτρηση των συλλαβών.

⁶ Δίσκος ακτίνας (CD), *Κερκυραϊκή Ψαλτική*, Κέρκυρα 2000.

⁷ Βλ. Αλεξάνδρου 2004: 96.

⁸ Τα είδη ψαλτικής αναφέρονται σύμφωνα με τη σειρά που βρίσκονται στην παρτιτούρα.

⁹ Βλ. Αλεξάνδρου 2003: 3.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	ΔΟΜΙΚΗ & ΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟ										Α Σ Ρ Υ Ι Λ Θ Α Μ Β Μ Ο Σ Ν
	Π Ε Ρ Ι Ο Δ Ο Ι	Σ Τ Ι Χ Ο Ι	Η Μ Ι Σ Τ Ι Χ Ι Α								
Παράκληση για συγχώρεση των αμαρτιών	I	A	1	Τάς ἐσπερινάς ἡμῶν εὐχάς,							9
			2	πρόσδεξαι Ἀγιε Κύριε,							9
		B	3	καὶ παράσχου ἡμῖν,							6
			4	Ἄφεσιν ἀμαρτιῶν,							7
	II	Γ	5	Ὥτι μόνος ἐι δ δείξας,							8
			6	Ἐν κόσμῳ τήν ἀνάστασιν.							8

Εικόνα 2. Η μετρική και δομική ανάλυση του στιχηρού «Τας εσπερινας ημων ευχας».

2.2. Τροπική και συντακτική ανάλυση

2.2.1. Τροπική ανάλυση

Η τροπική ανάλυση βασίζεται στις καταλήξεις, οι οποίες είναι χαρακτηριστικές και διαφορετικές ανά ήχο και προβάλλει τις μεταβολές που παρουσιάζονται κατά τη διάρκεια των κομματιών. Για το Βυζαντινό Μέλος τα βασικά χαρακτηριστικά του ήχου, όπως είναι γνωστό, είναι η βάση, το απήχημα, η κλίμακα και οι καταλήξεις.

Βάση είναι ο πόλος έλξης και ο καταληκτικός φθόγγος της μελωδίας.

Απήχημα είναι η μελωδική γραμμή που κινείται γύρω από τη βάση και προαναγγέλλει τον ήχο.

Κλίμακα είναι η σειρά των φθόγγων του ήχου.

Καταλήξεις είναι οι φθόγγοι στους οποίους καταλήγει η μελωδία στο τέλος της μουσικής φράσης, σε συνδυασμό με τη στίξη του κειμένου. Διακρίνονται σε ατελείς, εντελείς και τελικές.

• **Ατελείς** χαρακτηρίζονται οι καταλήξεις, οι οποίες εμφανίζονται στο τέλος ενός ημιστιχίου του οποίου το νόημα δεν είναι ολοκληρωμένο. Συνήθως δε γίνονται στη βάση του ήχου και η καταληκτική φόρμουλα δε δηλώνει συνέχεια. Συνήθως αντιστοιχούν σε σημεία στίξης όπως κόμματα ή άνω τελείες.

• **Εντελείς** είναι οι καταλήξεις, οι οποίες συνήθως εμφανίζονται στο τέλος των στίχων σε συνδυασμό με το φθόγγο βάσης και με μια χαρακτηριστική καταληκτική θέση. Δηλαδή εμφανίζονται εκεί όπου το νόημα του κειμένου είναι ολοκληρωμένο. Συνήθως αντιστοιχούν σε σημεία στίξης που δηλώνουν τέλος όπως οι τελείες.

• **Τελικές** ονομάζονται οι καταλήξεις που δηλώνουν το τέλος του κομματιού¹⁰.

Σημαντική θέση στην τροπική ανάλυση κατέχουν οι μαρτυρίες και οι φθορές.

Οι μαρτυρίες δεικνύουν τους ήχους και φανερώνουν το σχετικό ύψος του φθόγγου όπου εμφανίζονται και διακρίνονται σε μαρτυρίες ήχων και μαρτυρίες φθόγγων. Οι πρώτες εμφανίζονται στην αρχή του κομματιού και οι τελευταίες κατά τη διάρκεια του.

Γένη	Nότες	Σολ	Λα	Σι	Nτο	Ρε	Μι	Φα	Σολ	Λα	Σι	Nτο	Ρε	Μι	Φα	Σολ
	Τχοι	Δι	Κε	Ζω	Nη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω'	Nη'	Πα'	Βου'	Γα'	Δι'
Διατονικό	α',δ' και πλάγιοι τους	Δ	Δ	Ζ	Ζ	Π	Π	Λ	Δ	Δ	Ζ	Ζ	Π	Π	Λ	Δ
Χρωματικό	β'	Δ	Κ	Ζ	Ζ	Π	Π	Λ	Δ	Κ	Ζ	Ζ	Π	Π	Λ	Δ
	β' πλάγιοις	Δ	Κ	Ζ	Ζ	Π	Π	Λ	Δ	Κ	Ζ	Ζ	Π	Π	Λ	Δ
Εναρμόνιο	γ' και Βαρύς	Δ	Δ	Ζ	Ζ	Π	Π	Λ	Δ	Δ	Ζ	Ζ	Π	Π	Λ	Δ

Εικόνα 3. Συγκεντρωτικός πίνακας των μαρτυριών¹¹.

¹⁰ Βλ. Αλυγιζάκης 1985: 164 και Μαυρουδής 1981: 74.

Οι φθορές είναι σημεία που εμφανίζονται κατά τη διάρκεια του μέλους και δημιουργούν προσωρινή μεταβολή κατά γένος, ήχο ή σύστημα. Η μεταβολή λύεται, κατά κανόνα, όταν εμφανιστεί μια άλλη φθορά που θα επαναφέρει το μέλος στην προηγούμενη κατάσταση ή θα οδηγήσει σε άλλη μεταβολή. Οι φθορές είναι δεκατρείς (13) εκ των οποίων οκτώ (8) ανήκουν στο διατονικό γένος, τέσσερις (4) στο χρωματικό και μια (1) στο εναρμόνιο γένος.

Νότες Γένη	Ντο Νη	Ρε Πα	Μι Βου	Φα Γα	Σολ Δι	Λα Κε	Σι Ζω'	Ντο Νη'	Ρε Πα
Διατονικό (Ηχοι: α', δ' και οι πλάγιοι τ')	Ω	Φ	Ϝ	Φ	Ϛ	Ϛ	Ϝ	Ω	
Χρωματικό (Ηχος: β')	⊖	⊖χ	⊖	⊖χ	⊖	⊖χ	⊖	⊖χ	⊖
Χρωματικό (Ηχος: πλάγιος β')		⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖
Εναρμόνιο (Ηχοι: γ', Βαρύς)				Ϩ			Ϩ		

Εικόνα 4. Συγκεντρωτικός πίνακας των φθορών.¹²

Στην Κερκυραϊκή και στο μέρος της πολυφωνικής χορωδίας δυτικού τύπου του Ι. Ν. του Αγίου Σπυρίδωνος, η τροπική ανάλυση εξετάζει τις καταλήξεις όπως και στην περίπτωση του Βυζαντινού Μέλους. Οι καταλήξεις εξετάζονται με βάση τις τελευταίες συγχορδίες του ημιστιχίου και τη θέση που κατέχουν στην τονικότητα του κομματιού. Συχνά παρατηρείται το φαινόμενο εμφάνισης πτωτικών σχημάτων, τα οποία οδηγούν σε γειτονικές τονικότητες. Στο τέλος των περισσότερων ημιστιχίων εμφανίζεται η τέλεια πτώση ή αυθεντική, δηλαδή η σύνδεση της δεσπόζουσας συγχορδίας με την τονική της κλίμακας σε ευθεία κατάσταση (V-I).¹³ Στην εικόνα 5, το έκτο ημιστίχιο του στιχηρού «τας εσπερινας ημων ευχας» καταλήγει με τέλεια πτώση στη σολ ελάσσονα κλίμακα. Στην τελευταία συγχορδία παρατηρείται η χρήση της πικαρδικής τρίτης.

Τέλεια πτώση στη Σολ
Τας εσπερινάς ημών ευχάς, ημιστίχιο 6.

τι
τη
Bar.
B

Εικόνα 5. Χαρακτηριστική κατάληξη του α' ήχου της Κερκυραϊκής Οκτωήχου.

2.2.2. Συντακτική ανάλυση

Κατά τη συντακτική ανάλυση εξετάζονται οι επαναλαμβανόμενες θέσεις του Βυζαντινού Μέλους και της Κερκυραϊκής Ψαλτικής και επισημαίνονται στο συγκριτικό πίνακα αναλύσεων και πάνω στις μεταγραφές. Πιο συγκεκριμένα, στο **Βυζαντινό Μέλος** οι επαναλαμβανόμενες θέσεις σημειώνονται πάνω στο συγκριτικό πίνακα αναλύσεων με τα πρώτα γράμματα της ελληνικής αλφαριθήτου (π.χ. α, β, γ, κ.λ.π.) και πάνω στις μεταγραφές με σημάδια ομοιότητας. Αυτά είναι:

- η ευθεία γραμμή _____, η οποία δηλώνει πιστή ομοιότητα και
- η διακεκομμένη γραμμή -----, η οποία μαρτυρά ομοιότητα με μικρές διαφορές.

Επίσης, εξετάζει το κορύφωμα και το χαμηλότερο σημείο του κομματιού. Η συντακτική ανάλυση εμφανίζεται σε συνδυασμό και με την ερμηνευτική ανάλυση.

Για την **Κερκυραϊκή Ψαλτική και το μέρος της πολυφωνικής χορωδίας δυτικού τύπου του Ι. Ν. του Αγίου Σπυρίδωνος** ακολουθούνται όμοιες διαδικασίες με αυτές του Βυζαντινού Μέλους. Οι επαναλαμβανόμενες φόρμουλες εφόσον εντοπίζονται, σημειώνονται στον συγκριτικό πίνακα αναλύσεων στην αντίστοιχη στήλη MOTIBA (βλ. εικόνα 6) με τα γράμματα της ελληνικής αλφαριθμητικής σειράς ως αφετηρία το γράμμα κ για την Κερκυραϊκή Ψαλτική και το

¹¹ Βλ. Giannelos 1996: 76, από Αλεξάνδρου 2003: Π37.

¹² Βλ. Giannelos 1996: 76, από Αλεξάνδρου 2003: Π37.

¹³ Βλ. Χαραλάμπους 1993: 247.

γράμμα χ για το μέρος της πολυφωνικής χορωδίας.¹⁴ Πάνω στις μεταγραφές χρησιμοποιήθηκαν τα σημάδια ομοιότητας του Βυζαντινού Μέλους. Όταν διακρίνεται ομοιότητα ανάμεσα στα είδη ψαλτικής χρησιμοποιούνται οι γραμμές (ευθεία και διακεκομμένη) σε κάθετη θέση (βλ. εικόνα 7).

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	Ανάλυση του στιχηρού: Τάς ἐσπερινάς ἡμένν εὐχάς								
	ΔΟΜΙΚΗ & ΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ			ΤΡΟΠΙΚΗ & ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ					
	ΚΕΙΜΕΝΟ		Α Σ Υ Μ Α Ρ Φ Ε Σ Υ Γ Β Α Θ Χ Μ Ε	ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΜΕΛΟΣ ΘΕΣΕΙΣ		ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΗ ΨΑΛΤΙΚΗ		MOTIVA	
	Π Ε Σ Μ Ι Τ Σ Ι Τ Ο Χ Ο Χ Δ Ο Ι	Η Μ Τ Σ Α Τ Θ Υ Ο Ρ Γ Ι Γ Α Ο Λ Σ Ν		ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ	ΘΕΣΕΙΣ	ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΣΤΗ ΣΟΛ			
Παράκληση για συγχάρεση των αμαρτιών	I	A	1	Τάς ἐσπερινάς ἡμένν εὐχάς,	9	π	ατελής	Σιβ	III
			2	πρόσδεξαι Ἄγιε Κύριε,	9	π	αντελής	α	ΦΑ (V)ΙΙΙ τέλεια πτώση στη ΦΑ αρ. 2
	B	3	καὶ παράσχουν ἡμῖν,		6	Βου	ατελής	σι	
		4	ἀφεσιν ἀμαρτιῶν,		7	π	ατελής	Σολ(Π) I	
	II	G	διτι μόνος ἔτι δειζες,	8	Γα	ατελής	σολ	I	
		6	ἐν κόσμῳ τὴν ἀνάστασιν.	8	Πα	τελική	α'	Σολ(Π) I	τέλεια πτώση στη Σολ αρ. 1,4

Εικόνα 6. Τροπική και συντακτική ανάλυση του στιχηρού «Τας εσπερινάς ημένν ευχάς», όπως αυτή φαίνεται στο συγκριτικό πίνακα αναλύσεων. Στην έκδοση της Κερκυραϊκής Ψαλτικής στο συγκεκριμένο κομμάτι, δεν εντοπίστηκαν επαναλαμβανόμενες φόρμουλες, γι' αυτό το λόγο δε σημειώθηκαν στη στήλη MOTIVA.

Βυζαντινό Μέλος
Μονοτόνο Πανοδέκτης.
Τόμος δος,
Έκδοσεις "Ζωή",
Αθήνα 1995, σελ. 280

Τής Συνόδου τῆς Πρωτης
Ημιστήχιο 12

Λειτουργία Σακελλαρίδη,
Πολυφωνική Χορωδία

Κερκυραϊκή Ψαλτική

Εικόνα 7. Η συντακτική ανάλυση, όπως σημειώνεται πάνω στις μεταγραφές του δωδέκατου ημιστιχίου του «απολυτίκιου του Αγίου Σπυρίδωνος».

2.3. Ερμηνευτική ανάλυση

Αυτό το είδος ανάλυσης εξετάζει τη σχέση λόγου και μέλους, δηλαδή κατά πόσο η μουσική «υπηρετεί» και προβάλλει το κείμενο. Παρατηρήθηκε το φαινόμενο της «μιμήσης προς τα νοούμενα»¹⁵. Στην περίπτωση αυτή το μέλος απομιμείται το νόημα κάποιων χαρακτηριστικών λέξεων, όπως για παράδειγμα στις λέξεις: ουρανός, άγγελοι κ.α. η μελωδία έχει ανοδική πορεία και διατονικό άκουσμα (βλ. εικόνα 8) ενώ στις λέξεις: θάνατος, αμαρτία συμβαίνει το αντίθετο, δηλαδή η μελωδία έχει καθοδική πορεία και χρωματικό άκουσμα (βλ. εικόνα 9).

¹⁴ Για τον προσδιορισμό των επαναλαμβανόμενων θέσεων της Κερκυραϊκής Ψαλτικής χρησιμοποιήθηκαν τα γράμματα κ, λ, μ, κ.λ.π. ώστε να αποφευγθούν οι συγχρόνεις με τα γράμματα (α, β, γ κ.λ.π.) που χρησιμοποιήθηκαν για τον προσδιορισμό των ούμιων θέσεων του Βυζαντινού μέλους. Με την ίδια λογική χρησιμοποιήθηκαν τα γράμματα χ, ψ για το μέρος της πολυφωνικής χορωδίας δυτικού τύπου του I. N. του Αγίου Σπυρίδωνος.

¹⁵ Βλ. Χρύσανθος 1832: § 421.

Βυζαντινό Μέλος
Μοναστικός Πανδέκτης,
Γόμας δος,
Ειδόσεις "Ζωή",
Αθήνα 1995, σελ. 280

Τῆς Συνόδου τῆς Πρώτης
Ημιστίχιο 11



Εικόνα 8. Η κορύφωση της μελωδίας του «απολυτίκιου του Αγίου Σπυρίδωνος», όταν το κείμενο δοξάζει τον Άγιο Σπυρίδωνα (ημιστίχιο 11).

Βυζαντινό Μέλος
Ζηνοστασματάριον
Ιαννίνον Πρωτοψάλτου,
Ειδόσεις "Ζωή",
Αθήνα 1967, σελ. 7

Τάς εσπερινάς ημῶν εὐχάς
Ημιστίχιο 4



Εικόνα 9. Στο τέταρτο ημιστίχιο του στιχηρού «Τάς εσπερινάς ημῶν εὐχάς», εμφανίζεται χρωματική φθορά του Δι¹⁶ (οπου παρατηρείται μεταβολή στον πλάγιο του Δευτέρου), όταν το κείμενο κάνει λόγο για την αμαρτία.

3. Συμπεράσματα

Αφού τα κομμάτια αναλύθηκαν και εξετάστηκαν σε όλα τα επίπεδα που προαναφέρθηκαν (δομικό και μετρικό, τροπικό, συντακτικό και ερμηνευτικό), ακολούθησε η συγκριτική μελέτη μεταξύ των διαφορετικών ειδών ψαλτικής ανά ημιστίχιο. Μ' αυτόν τον τρόπο προέκυψαν τα εξής συμπεράσματα:

- Η Κερκυραϊκή Ψαλτική είναι μια καθαρά προφορική παράδοση ή αλλιώς «օρέκια»¹⁷ όπως την αποκαλούν οι Κερκυραίοι, η οποία διαδίδεται από γενιά σε γενιά, χωρίς τη μεσολάβηση μουσικής σημειογραφίας. Γι' αυτόν το λόγο τα μέλη διαφέρουν από εκτέλεση σε εκτέλεση.
- Οι μεταγραφές των Βυζαντινών Μελών δεν καταγράφουν τα απόλυτα τονικά ύψη αλλά περιγράφουν τις διαστηματικές σχέσεις των φθόγγων. Στις μεταγραφές της Κερκυραϊκής Ψαλτικής καταγράφονται τα απόλυτα τονικά ύψη της εκάστοτε ηχογράφησης, τα οποία μπορεί να διαφέρουν σε επόμενη ηχογράφηση διατηρώντας βέβαια τις διαστηματικές σχέσεις (δηλαδή να κινούνται σε διαφορετική τονικότητα). Τελικά όμως οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι σημαντικό ρόλο κατέχει η λειτουργικότητα των φθόγγων (για το Βυζαντινό Μέλος) και οι συγχορδίες (για την Κερκυραϊκή Ψαλτική και τα μέρη της πολυφωνικής χορωδίας δυτικού τύπου του I. N. του Αγίου Σπυρίδωνος) κάθε ημιστιχίου και η σχέση ανάμεσά τους.
- Από τη συγκριτική μελέτη και ανάλυση της Βυζαντινής και της Κερκυραϊκής Οκτωήχου προέκυψε ότι τις περισσότερες ομοιότητες παρουσιάζει ο Πρώτος ήχος και τις λιγότερες ο Δεύτερος.
- Ουσιαστικά ο κάθε ήχος της Κερκυραϊκής Ψαλτικής αποτελείται από χαρακτηριστικούς μελωδικούς τύπους ή κέντρωνες¹⁸, οι οποίοι επαναλαμβάνονται και δημιουργούν το εκάστοτε κομμάτι. Διαπιστώθηκε ύστερα από ακρόαση περισσότερων μελών της Κερκυραϊκής Ψαλτικής, ότι αυτοί οι μελωδικοί τύποι ή κέντρωνες χαρακτηρίζουν και διαφοροποιούν τους ήχους της Κερκυραϊκής Οκτωήχου. Για παράδειγμα στις εικόνες 10, 11 παρουσιάζονται οι μελωδικοί τύποι ή κέντρωνες του Πρώτου ήχου και του αντίστοιχου Πλάγιου του.

¹⁶ Βλ. Εικόνα 4.

¹⁷ «Ορέκιο (α) = με το αυτό, δηλαδή παίξιμο ή τραγούνδι χωρίς «νότες». (ιτ.) oreccchio = αυτό»: βλ. Κορφιάτικα 1994: 151.

¹⁸ Κέντρωνες είναι μελωδικά σχήματα ή μελωδικοί τύποι, οι οποίοι επαναλαμβάνονται παραλλαγμένοι ή όχι και δημιουργούν μεγαλύτερες μελωδίες. Ήταν τρόπος δημιουργίας μελωδιών του *cantus planus*. Οι κέντρωνες αντιστοιχούν στην έννοια των θέσεων για το Βυζαντινό Μέλος. Βλ. Γιάννου 1995: 149-150 και Αλυγιζάκης 1985: 82.

Τέλεια πτώση στη Σολ
Τας εσπερινάς ημών ευχάς, ημιστίχιο 6.

Τέλεια πτώση στη ΦΑ

Τας εσπερινάς ημών ευχάς, ημιστίχιο 2.

Εικόνα 10. Χαρακτηριστικοί κέντρωνες του Πρώτου ήχου της Κερκυραϊκής Οκτωήχου. Αξιοσημείωτη είναι η χρήση της Πικαρδικής τρίτης.

Τέλεια πτώση στη Σολ
Διά του Τιμίου Σου Σταυρου, ημιστίχιο 3

Εικόνα 11. Χαρακτηριστικός μελωδικός τύπος του Πλάγιου Πρώτου ήχου της Κερκυραϊκής Οκτωήχου.

- Στην Κερκυραϊκή Ψαλτική αποφεύγεται επιμελώς η εμμονή για το έλασσον και το χρωματικό άκουσμα, με την επικράτηση μείζονας τονικότητας και χρήση της πικαρδικής τρίτης στο τέλος των ημιστιχίων¹⁹.
- Από την ερμηνευτική ανάλυση προκύπτει ότι το Βυζαντινό Μέλος προβάλλει το νόημα του κειμένου, κάτι το οποίο δε συναντά κανείς στην Κερκυραϊκή Ψαλτική τόσο έντονα.
- Παρατηρήθηκε ότι κάθε φωνή της ομάδας ψαλτών της Κερκυραϊκής Ψαλτικής, έχει ένα συγκεκριμένο ρόλο στην εναρμόνιση της μελωδίας. Συγκεκριμένα, ο Πρωτοψάλτης ψάλλει την κύρια μελωδία και ο δεύτερος Τενόρος τον ακολουθεί ψάλλοντας είτε την ίδια μελωδία είτε παράλληλα διαστήματα τρίτης και σπανιότερα έκτης. Ο Βαρύτονος έχει το ρόλο του ισοκράτη, συμπληρώνοντας ταυτόχρονα τα κενά που προκύπτουν από αρμονικής πλευράς. Άλλοτε ακολουθεί την ίδια μελωδική γραμμή με τον Μπάσο, ο οποίος στηρίζει το κομμάτι αρμονικά.

Η Πολυφωνική Εκκλησιαστική Μουσική της Κέρκυρας αποτελεί μια πλούσια παράδοση, που συνδυάζει στοιχεία από το Βυζαντινό και Ενετικό Πολιτισμό με στοιχεία τοπικής παράδοσης. Αξίζει, λοιπόν, όλα αυτά να ανακαλυφθούν και να κατοχυρωθούν επιστημονικά.

4. Παραπομπές

1. Αλεξάνδρου, Μαρία (2003). *Ιστορία και Μορφολογία Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μουσικής*. Σημειώσεις. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Μουσικών Σπουδών της Σχολής Καλών Τεχνών του Α.Π.Θ..
2. Αλεξάνδρου, Μαρία (2004). *Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής II*. Σημειώσεις. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Μουσικών Σπουδών της Σχολής Καλών Τεχνών του Α.Π.Θ.
3. Αλυγιζάκης, Αντώνιος (1985). *Η Οκταηχία στην Ελληνική Λειτουργική Υμνογραφία*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πυρναρά

¹⁹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Δραγούμης 2000.

4. Αλυγιζάκης, Αντώνιος (1985). *Θέματα Εκκλησιαστικής Μουσικής*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Π. Πουρναρά
5. Giannelos, Dimitris (1996). *La musique Byzantine*. Paris : L'harmattan
6. Γιάννου, Δημήτριος (1995). *Ιστορία της Μουσικής (σύντομη γενική επισκόπηση)*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press
7. Δραγούμης, Μάρκος (2000). *Η Μουσική Παράδοση της Ζακυνθινής Εκκλησίας*. Αθήνα: Εκδόσεις των Φίλων του «Μουσείου Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων»
8. Καλοκύρης, Κωνσταντίνος (1988). *Ο Μουσουργός Ιωάννης Θ. Σακελλαρίδης και η Βυζαντινή Μουσική*. Θεσσαλονίκη
9. *Κερκυραϊκή Ψαλτική* (2000), δίσκος ακτίνας. Κέρκυρα: Ιερά Μητρόπολις Κέρκυρας, Παξών και Διαποντίων Νήσων
10. *Κορφιάτικα*, (1994). Κέρκυρα: Εκδόσεις Αναγνωστικής Εταιρίας
11. Μαυρουδής, Περικλής (1981). *Η Τέχνη της Βυζαντινής και Δημοτικής Μουσικής με ασκήσεις*. Καβάλα: Διεύθυνση έκδοσης Π. Μαυρουδής
12. Φιλόπουλος, Γιάννης (1990). *Εισαγωγή στην ελληνική πολυφωνική εκκλησιαστική μουσική*. Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη
13. Χαραλάμπους, Ανδρέας (1993). *Η Αρμονία της Μουσικής και η Αισθητική της*. Αθήνα: Gutenberg
14. Χρύσανθος, Αρχιεπίσκοπος Διτταράχιον του εκ Μαδύτων (1832). *Θεωρητικόν Μέγα της Μουσικής*, Εκδότης Παναγιώτης Πελοπίδης. Τεργέστη: Επανέκδοση Κουλτούρα